

SPRAWOZDANIA

SEMINARE
t. 42 * 2021, nr 3, s. 187-195

SPRAWOZDANIE Z KONGRESU PEDAGOGIKI CHRZEŚCIJAŃSKIEJ „EDUCATIO PERMANET IN AETERNUM”

(Toruń-Warszawa, 7-9 czerwca 2021)

„Wychowanie trwa wiecznie”. Pod takim hasłem odbył się w dniach 7-8-9 czerwca 2021 roku Ogólnopolski Kongres Pedagogiki Chrześcijańskiej, zorganizowany przez Kolegium Jagiellońskie w Toruniu przy współdziałaniu Fundacji Życie. Wydarzenie zostało objęte patronatem Ministra Edukacji i Nauki, Przemysława Czarnka, oraz Rzecznika Praw Dziecka, Mikołaja Pawłaka. Pierwszy dzień kongresu miał miejsce w Toruniu, a dwa kolejne w Warszawie. W obu miejscach obrady były transmitowane na żywo *via* Internet. Kongres postawił sobie za cel podjęcie debaty w kontekście zachodzących przemian cywilizacyjnych oraz próbę oceny perspektyw skutecznego rozwoju edukacji i wychowania, niezbędnych do budowania współczesnego świata.

W pierwszym i drugim dniu kongresu miały miejsce prelekcje przedstawiciele świata akademickiego z różnych uczelni. W sumie zostało wygłoszonych 19 referatów. Natomiast trzeci dzień, zatytułowany „Forum chrześcijańskich organizacji wychowawczych”, został potraktowany jako swego rodzaju spotkanie praktyków, forum wymiany doświadczeń i paneli dyskusyjnych dotyczących niektórych zjawisk i trendów w edukacji. Ta część kongresu była animowana przez Fundację Życie.

Otwarcia kongresu w Toruniu dokonał prof. dr hab. Grzegorz Górski, Rektor Kolegium Jagiellońskiego, który zaproponował, aby kongres w swoich poszukiwaniach na temat, jak ma wyglądać szeroko pojęta edukacja u progu XXI wieku, podjął próby odpowiedzi na czasy nowych wyzwań, zwłaszcza w obliczu nowych technologii; budować tę edukację tak, ażeby była efektywna, skuteczna, ale i wierna swoim fundamentom, a więc temu, co kształtowało Polaków przez ostatnie stulecia. W te wezwania wpisał się swoim głosem na otwarcie kongresu dr Tomasz Rzymkowski, sekretarz stanu w MEiN, stwierdzając, iż chodzi tu o wartości uniwersalne. Podkreślił, iż „jeśli nie wrócimy do korzeni, do tej naszej tożsamości chrześcijańskiej, do świata wartości opartych na prawdzie, dobru i pięknie, to ten świat, niestety, przestanie istnieć”.

Pierwszy referat miał ks. prof. zw. dr hab. Jerzy Bagrowicz, emerytowany profesor katechetyki na Wydziale Teologicznym UMK w Toruniu i pedagogiki religii na Wydziale Nauk Pedagogicznych UMK. Podzielił się wystąpieniem zatytułowanym: *Wychowanie chrześcijańskie młodzieży dzisiaj*. Stwierdził, iż procesy przemian społeczeństw XX i XXI wieku, szczególnie laicyzacja i sekularyzacja, mają wpływ także na młode pokolenie. Notuje się wśród młodych tendencję do nieuznawania religii za ważny punkt odniesienia w życiu oraz do prywatyzacji religii. Jednocześnie w niektórych kręgach młodzieży obserwuje się pewien rodzaj zapotrzebowania na nowe formy religijności, podkreślające bardziej wspólnotowy wymiar przeżywania wiary religijnej. Zjawisko to następuje wówczas, gdy młody człowiek żyje w społeczeństwie zróżnicowanym kulturowo, dotykany kryzysami politycznymi i kulturowymi. Prowadzi to do braku stabilizacji i zagrożenia poczucia bezpieczeństwa. Powodzenie niektórych ruchów i wspólnot religijnych można zrozumieć jako odpowiedź młodych na dążenie do określenia własnej tożsamości, do potrzeby szukania oparcia w sile grupy czy wspólnoty, będących ważną pomocą w obronie przed niszczącym wpływem laicyzacji czy ateizacji. Istnieje także wśród młodych zapotrzebowanie na autorytety, na takich głosicieli Ewangelii, którzy są jednocześnie jej wyrazistymi świadkami. Prof. Bagrowicz postawił także kilka interesujących pytań/wyzwań: Jakie jest dzisiaj miejsce młodych w Kościele? Ponieważ często w Kościele hierarchicznym dominuje głos samozadowolenia, a nie wsłuchiwanie się w głos odchodzących z Kościoła – Czy młodzi utożsamiają się dzisiaj z Kościołem, a jeżeli tak, to z jakim? Coraz częściej młodzi nie tylko buntują się przeciwko modelowi Kościoła, ale pytają, czy Bóg w ogóle istnieje – Co czyni Kościół dla ratowania młodych, dla dialogu z nimi? Czy młodzi mają jeszcze miejsce w Kościele i jakie zadania im się powierza?

W drugim wystąpieniu prof. dr hab. Krystyna Żuchelkowska, członek Zespołu Edukacji Elementarnej przy Komitecie Nauk Pedagogicznych PAN, skoncentrowała się na kształtowaniu się religijności u dzieci w wieku przedszkolnym, pokazując przejście od antropomorfizmu uczuciowego do ujmowania Boga jako bytu duchowego. W pierwszej części referatu wyjaśnione zostało pojęcie religijności, w oparciu o koncepcję Czesława Walesy, w której zostały wyróżnione 3 formy religijności:

- podmiot religijny (dziecko),
- przedmiot religijny (rzeczywistość transcendentna, Bóg),
- relacje religijne (zachodzące pomiędzy podmiotem a przedmiotem).

W drugiej części zostały przedstawione zagadnienia związane z kształtowaniem się religijności u dziecka oraz rola katechezy w wieku przedszkolnym. W sposób szczególnie zostało podkreślone odpowiednie wykorzystanie w niej nowoczesnych środków dydaktycznych.

Temat religijności był kontynuowany w wystąpieniu siostry dr Elwiry Balcer reprezentującej Kolegium Jagiellońskie i Toruńską Szkołę Wyższą. Siostra skoncentrowała się przedstawianiu związku pomiędzy dojrzałą osobowością i dojrzałą religijnością. Celem wychowania i samowychowania chrześcijańskiego jest dążenie do dojrzałości osobowościowej i religijnej. W zakresie dojrzałości ludzkiej (samo)wychowanie zmierza do osiągnięcia coraz głębszej integracji wewnętrznej. Natomiast w wymiarze dojrzałości religijnej polega ono przede wszystkim na przechodzeniu od religijności elementarnej do głębokiej i trwałej relacji międzyosobowej. Nie ma bowiem „dwóch” dojrzałości, ludzkiej i religijnej, ale jedna: dojrzałość chrześcijanina.

Rola ewangelizacyjna szkoły połączona jest z edukacją wspierającą rozwój osobowościowej wychowanka. Tak brzmiała idea wystąpienia dr Renaty Brzezińskiej, reprezentującej Kolegium Jagiellońskie i Toruńską Szkołę Wyższą. W sposób szczególnie wystąpienie oscyloowało wokół specyfiki edukacyjnej placówek salezjańskich województwa kujawsko-pomorskiego na mapie szkolnictwa katolickiego. W referacie zostały przedstawione podstawowe zasady nauczania i wychowania w tych szkołach prowadzonych zgodnie z ideami wyznaczonymi przez duchowego przewodnika, św. Jana Bosko. W kolejnym referacie dr Dagna Czerwonka, reprezentująca wspomniane wyżej środowisko toruńskie, przedstawiła interesującą wizję edukacji szkolnej w świetle personalizmu pedagogicznego. Zachęcała do poszukiwania odpowiedzi na istotne z punktu widzenia dzisiejszego wychowania pytania – jak rozumieć współcześnie takie pojęcia jak: wolność, tolerancja, wartość, asertywność, wychowanie, miłość, podmiotowość i godność człowieka, przyjaźń oraz szczęście? Kolejnym, bardzo ciekawym wystąpieniem reprezentantki tego samego środowiska naukowego, dr Ewy Dryglas-Komorowskiej, był referat zatytułowany *#ToJestWojna. Wychowanie chrześcijańskie wobec współczesnych zjawisk społeczno-kulturowych*. Według tezy autorki wspomniana w tytule „wojna” rozgrywa się w sferze aksjologicznej i kulturowej. Ten niewątpliwie fakt prowokuje do stawiania pytań: o kształt i przyszłość wychowania chrześcijańskiego w Polsce; o narzędzia, za pomocą których chrześcijańskie wartości mogą docierać do ludzi młodych i być znaczącą alternatywą dla ateistycznych i antytradycjonalistycznych, radykalnych ideologii. Prelegentka podkreśliła, że nie należy uciekać od tematów przyszłości, między innymi takich jak: potęga Internetu i możliwość jego ewangelizacji; młodzież i Kościół w Internecie czy katolicy w mediach społecznościowych.

Ks. dr Adam Machowski, absolwent UMK Toruń i Universidad de Navarra w Pampelunie, przedstawił refleksję na temat wspólnoty rodzinnej jako przestrzeni kształtowania się cnót społecznych w myśli Tomasza z Akwinu. Przypominał on, iż edukacja to pomoc w kształtowaniu sprawności, które przygotowują do życia. Podkreślił pierwszorzędną i niezastępowalną rolę rodziny w tej dziedzinie. Dopiero później, po nabyciu cnót społecznych, wzrastający człowiek jest gotowy do wejścia w życie polityczne i do funkcjonowania w ramach politycznej wspólnoty. W ten sposób to, co rodzinne i społeczne poprzedza to, co polityczne.

Dr Wojciech Skotnicki, radny Ciechocinka i ekspert komisji kwalifikacyjnych i egzaminacyjnych dla nauczycieli przy MEiN, w swoim wystąpieniu przedstawił ciekawą lekturę wychowawczą harcerskiego słowa „Czuwaj” w nauczaniu Jana Pawła II. Podkreślił w wystąpieniu, iż patriotyzm to nie szowinizm czy nacjonalizm, tylko konkretna i czynna miłość wobec drugiego człowieka. Zawarta jest ona również w interpretacji zawołania harcerskiego „Czuwaj”, które oznacza bycie gotowym do świadczenia miłości, ukonkretnionej każdego dnia w służbie. Ten kierunek służby w rozumieniu

chrześcijańskim był również obecny w wystąpieniu dr Anny Więclawskiej, reprezentującej wspomniane środowisko toruńskie. Nawiązując w treści wystąpienia do kontekstu analizy egzystencjalnej, autorka podkreśliła, iż rodzina w sposób naturalny uczy wypełniania ról społecznych. Dziecko, dzięki trosce rodziców, jest lepiej przygotowane do pełnienia tych ról także poprzez system wartości chrześcijańskich nauczany i przeżywany konkretnie we własnej rodzinie.

Dr Eugeniusz Suwiński, także z Torunia, przedstawił współcześnie odczytaną koncepcję wychowawczą św. Jana Bosko. Podkreślił, iż każdy wychowawca powinien poszukiwać w tradycyjnych treściach odpowiedzi na pytanie, jak można je stosować współcześnie? Ciągłe staje się zatem aktualne wskazanie ks. Bosko, skierowane do wychowawców, iż wychowanie to sprawa, którą trzeba sobie brać do serca.

Pierwszy dzień kongresu zakończyło wystąpienie dr Karoliny Wiśniewskiej ze środowiska toruńskiego, zatytułowane: *Grupa pielgrzymkowa jako przykład wychowania we wspólnocie i do wspólnoty*. Współczesny świat mocno akcentuje kult jednostki, a zwłaszcza koncentruje się na jej wyglądzie fizycznym, dobrostanie psychicznym i życiowym sukcesie. Ludzie zdają się być bardziej członkami korporacji niż wspólnoty. Grupa pielgrzymkowa została przedstawiona jako specyficzne środowisko wychowania we wspólnocie i do wspólnoty, której potrzebuje każdy człowiek. Posiada ona niektóre cechy charakterystyczne: wychowuje w działaniu, należą do niej ludzie w bardzo różnym wieku i o zróżnicowanym przekroju społecznym, charakteryzujący się różnym poziomem posiadanej duchowości, kultury, wykształcenia czy zaangażowania religijnego. Grupa pielgrzymkowa stanowi dużą wartość dla młodego człowieka, ponieważ wychowuje do społeczeństwa i umacnia charakter poprzez doświadczanie intensywnego zaangażowania w trakcie pielgrzymki.

Drugi dzień kongresu miał miejsce w Warszawie w hotelu Regent. Na rozpoczęcie przewidziano wystąpienia 3 zaproszonych gości. Pierwszym z nich był prof. dr hab. Przemysław Czarnek, Minister Edukacji i Nauki. W jego ocenie wychowanie chrześcijańskie jest potrzebne przyszłym pokoleniom „po to, aby uratować cywilizację łacińską, cywilizację chrześcijańską”. „To na naszych barkach – pedagogach chrześcijańskich – spoczywa dzisiaj ta odpowiedzialność i będziemy mogli zdać egzamin z tego wszyscy pod warunkiem tego, że przestaniemy się bać (...) tego, że jesteśmy chrześcijanami” – podkreślił Czarnek. Zaznaczył także bardzo wyraźnie, iż sama wiedza i nauka nie czynią człowieka dobrym: „Do tego konieczne jest wychowanie, czyli nauka mądrości, czyli takie sposoby spożytkowania wiedzy, którą zdobywamy w procesie edukacyjnym, która będzie służyła dobru człowieka i dobru wspólnemu”. Następnie głos zabrał Mikołaj Pawlak, Rzecznik Praw Dziecka, który zaznaczył w trakcie swojego wystąpienia, że przepisy prawne w Polsce w pełny sposób chronią prawo dziecka do wychowania w rodzinie, ale nie tylko. Przypomniał również słowa przysięgi, rotę nauczyciela opisanej w Karcie Nauczyciela. Podkreślił w niej słowa dotyczące wychowania dzieci i młodzieży. „Cały system wychowania nie jest oparty tylko i wyłącznie na rodzinie. Państwo ma być elementem wspierającym, subsydiarnym tam, gdzie rodzina nie ma wiedzy, to tam wtedy wkracza państwo w zakresie szkoły” – mówił. Pawlak mówił też o nauczaniu wartości wśród młodego pokolenia. „My je wiążemy z wartościami chrześcijańskimi, ale przecież to są wartości ogólnoludzkie, wartości dobra. Można tak je podsumować – nawet preambuła naszej Konstytucji, która odnosi się również do tych, którzy te wspaniałe wartości wywodzą z innych źródeł niż źródło religijne, niż źródło Boga” – mówił. Trzeci z zaproszonych gości ks. prof. dr hab. abp Jerzy Pańkowski, prawosławny ordynariusz diecezji wrocławsko-szczecińskiej i aktualny Rektor Chrześcijańskiej Akademii Teologicznej w Warszawie, skupił się w swoim wystąpieniu na niektórych elementach teologicznych pedagogii chrześcijańskiej, takich jak: spowiedź pokoleniowa, która pomaga lepiej zrozumieć i oddziaływać wychowawczo na rodzinę; rola sztuki i sacrum; wychowanie jako proces mistagogiczny oraz konieczność zrozumienia, iż pedagogia chrześcijańska nie może być oderwana od duchowości.

Kolejny prelegent drugiego dnia kongresu, ks. prof. Zbigniew Formella z Salezjańskiego Uniwersytetu Papieskiego w Rzymie, wygłosił referat zatytułowany: *Model wychowania chrześcijańskiego w Stowarzyszeniu Skautingu Katolickiego (Associazione Italiana Guide e Scouts d'Europa Cattolici – FSE)*. Światowy Ruch Skautowy opiera się na pedagogice swojego założyciela Roberta Baden-Powella (1907), który zaproponował zastosowanie w nim integralnej metody wychowawczej. Nieodłączną częścią tej metody jest wychowanie religijne. Federacja Skautingu Europejskiego (FSE) wyznaje wiarę

chrześcijańską i wszystkie swoje działania i decyzje podejmuje zgodnie z wymaganiami płynącymi z tej wiary. Celem wychowania w FSE jest kształtowanie ludzi prawego charakteru, realizujących świadomie chrześcijańskie powołanie do świętości, zaangażowanych społecznie na rzecz swojej Ojczyzny, Kościoła i Europy. Członkowie stowarzyszenia zobowiązują się do wyraźnego wyznania wiary chrześcijańskiej oraz do zaangażowanego udziału w misji Kościoła, wyrażającego się między innymi w praktykowaniu życia sakramentalnego, posłuszeństwie pasterzom Kościoła i świadectwie wiary w swoim środowisku. FSE podkreśla, iż jedność Europy została urzeczywistniona w chrześcijaństwie, które stanowi element ożywiający wspólną cywilizację europejską, różną w sposobach wyrazu, ale solidarną w tym samym duchu, koncepcjach społecznych i spuściźnie kulturowej.

Po nim zabrał głos ks. dr hab. Adam Magruk, kapłan Kościoła prawosławnego i wykładowca CHAT w Warszawie. Jego bardzo ciekawe i oryginalne wystąpienie dotyczyło przesłania i istoty wybranych pojęć dotyczących życia chrześcijańskiej wiary. Odwołując się do etymologii języka greckiego, polskiego i rosyjskiego, poddał on analizie następujące słowa: rodzina, miłość, młoda para, stół domowy, wybaczenie, grzech, szczerść oraz pedagogia. Kolejnym prelegentem był ks. prof. dr hab. Zbigniew Marek, jezuita i członek Komisji Wychowania Katolickiego KEP. W swoim wystąpieniu skoncentrował się na przedstawieniu pedagogiki towarzyszenia jako części pedagogiki religii, odwołując się w tym do duchowości ignacjańskiej (5 elementów modelu wychowania jezuickiego). Po nim głos zabrała prof. dr hab. Alina Rynio z KUL-u, dzieląc się ze słuchaczami przemyśleniami na temat wychowania do odpowiedzialnej wolności w nauczaniu Karola Wojtyły/Jana Pawła II. Teoretyczna eksplikacja wychowania do odpowiedzialnej wolności wymaga uprzedniej analizy filozoficznej, teologicznej, etycznej i pedagogicznej, która z kolei pozwala spojrzeć na odpowiedzialną wolność jako kategorię aksjologiczną i podstawowy atrybut ludzkiej egzystencji w jej związku z istotą wychowania, dojrzałym człowieczeństwem i współczesnością.

Ks. prof. zw. dr hab. Ireneusz Werbiński, związany z ATK w Warszawie, potem UMK w Toruniu, podzielił się w swojej prelekcji bardzo interesującymi spostrzeżeniami na temat potrzeby wartości duchowych w wychowaniu rodzinnym, które mają znaczący wpływ na kształtowanie postawy wiary i dojrzałej osobowości. Rodzina to przede wszystkim prawidłowe relacje, a w nich nie należy zapominać o istotnej roli modlitwy w rodzinie, a później wspólnym przeżywaniu liturgii, zarówno tej wypływającej z duchowości tradycji Kościoła wschodniego jak i zachodniego. To tam znajdują się korzenie duchowości indywidualnej i społecznej. Pani prof. dr hab. Maria Ryś z UKSW w swoim wystąpieniu podkreśliła niektóre aktualne zagrożenia dla wychowania chrześcijańskiego. Jednym z poważniejszych, jak zaznaczyła autorka referatu, jest uderzenie w rodzinę jako wspólnotę podstawową. Dostrzegła w tym uderzeniu swoistą manipulację opierającą się na pół-prawdach i niedopowiedzeniach często bazujących na emocjach wywołanych w społeczeństwie celowo. Przywołała słowa Jana Pawła II, iż „egzamin z naszej wolności jest przed nami. Wolność trzeba ciągle zdobywać”. Nie jest to zadanie łatwe dla rodziny, która żyje w codziennym świecie bombardowanym bardzo różnymi informacjami i propozycjami. Konieczne jest podjęcie wielowymiarowych i skutecznych działań wzmacniających małżeństwo i rodzinę.

Prof. dr hab. Ewa Wiśniewska z Mazowieckiej Uczelni Publicznej w Płocku w swoim wystąpieniu skoncentrowała się na osobie nauczyciela w świetle pedagogiki dialogu według ks. Janusza Tarnowskiego. Wychowanie w duchu dialogu pomaga rozwijać wymiar człowieczeństwa w wychowaniu. Nauczycielem dialogu uwzględnia w swoim działaniu, że wychowanek i jego „ja” stanowi centrum oddziaływań wychowawczych. Współczesna szkoła, pomimo przeżywanych trudności, powinna być miejscem, w którym nauczanie i wychowanie powinno odbywać się w duchu dialogu.

Na zakończenie drugiego dnia obrad wystąpił prof. dr hab. Grzegorz Górski, Rektor Kolegium Jagiellońskiego w Toruniu. Rozwijając tezę o upadku cywilizacji zachodniej, z jednej strony wskazał niektóre elementy przyczyniające się do jej upadku, a z drugiej pokazał wartość zaangażowanej edukacji chrześcijańskiej, która może stać się zaczynem powodującym odrodzenie. Istotną rolę ma tu do odegrania nauczyciel, autentyczny świadek wartości, który buduje swój autorytet na dwóch fundamentalnych zasadach: *Iustitia et misericordia*.

Trzeci dzień kongresu, pod patronatem Rzecznika Praw Dziecka, był Forum Chrześcijańskich Inicjatyw, Organizacji i Aktywności. Jego mottem przewodnim stały się słowa kard. Stefana Wyszyń-

skiego: „Trzeba rewidować swoje sumienie, życie rodzinne i domowe. Trzeba siebie pytać, jak przebiega wychowanie młodzieży, co właściwie ta młodzież od nas ma i co może zaczerpnąć z naszych doświadczeń”. Wychodząc od tego przesłania, forum postawiło uczestnikom pytanie: „Czego szukacie?”. To ewangeliczne zapytanie organizatorzy skierowali sami do siebie, ale także do wszystkich chrześcijan w Polsce, a zwłaszcza tych odpowiedzialnych za wychowanie młodzieży. Wychowanie według Prymasa Wyszyńskiego polega na „podnoszeniu człowieka w jego własnych oczach”. Jego zdaniem „Bóg jako powołujący do istnienia stanowi pierwszy fundament pod wychowanie człowieka. W zrozumieniu całokształtu procesu wychowania konieczna jest właściwa koncepcja osoby ludzkiej”. Niech to będzie wezwanie, aby podjąć dyskusję, by postawić sobie te pytania: kim jestem?, kogo szukam?, czego szukam? Uczestnicy forum podejmowali w swoich wystąpieniach próby odpowiedzi na te pytania z pozycji pojedynczych osób, a także jako przedstawiciele wielu stowarzyszeń, ruchów, wspólnot, organizacji. Ta bardzo interesująca wymiana twierdzeń i doświadczeń pokazała, iż istnieje w Polsce wiele interesujących form i miejsc, gdzie wychowanie chrześcijańskie jest realizowane z dużym powodzeniem.

Szybkie, a nawet gwałtowne przemiany stawiają współczesnych przed wyzwaniem i zadaniami, które domagają się kształcenia i wychowania człowieka, który mógłby sprostać tym wyzwaniom, zwłaszcza niebezpieczeństwu zakwestionowania tak podstawowych wartości, jakimi są wiara nadprzyrodzona, małżeństwo i rodzina. Kongres Pedagogiki Chrześcijańskiej z pewnością przyczynił się do poszukiwania odpowiedzi na ważne pytania na temat tych wartości.

Kongres podsumował jego główny organizator – prof. Grzegorz Górski, podkreślając, iż ludzie wierzący w Boga dostrzegają w rozgrywających się wydarzeniach dowód Jego mocy i dają wyraz nadziei, że obecny czas ma służyć odbudowaniu świata w oparciu o wartości chrześcijańskie. Ład społeczny i gospodarczy oparty na tych wartościach najlepiej bowiem służy rozwojowi osobowemu każdego człowieka oraz wspólnotom, w których on funkcjonuje. Kluczowe miejsce w niezbędnej odbudowie świata zajmuje edukacja. Wychowanie jest bowiem procesem kształtowania osobowości człowieka i stąd ma tak fundamentalne znaczenie. Z perspektywy chrześcijańskiej proces wychowawczy stanowi klucz nie tylko do otwarcia człowieka na Boga, ale również do przygotowania go do odpowiedzialnego życia człowieka wolnego. Dlatego konieczne jest ciągle na nowo rozważanie zadań i powinności, jakie w obliczu wyzwań XXI wieku stoją przed wychowaniem inspirowanym przekazem wiary i dziedzictwem wychowania. Wyzwanie to dotyczy nie tylko Kościoła katolickiego, ale całego chrześcijaństwa. Refleksja ta jest dziś konieczna, a na odpowiedź czeka szeroko pojęta społeczność chrześcijańska. I nie tylko ona. Zagubiona w oparach ekstremistycznych ideologii ludzkość czeka na wyraźne przesłanie porządkujące życie i perspektywy funkcjonowania w nowoczesnym społeczeństwie.

Ks. prof. Zbigniew Formella SDB

Università Pontificia Salesiana w Rzymie, Kapelan FSE Italia

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2846-0992> * formella@unisal.it

<http://doi.org/10.21852/sem.2021.3.13>